

УДК 37.046.4:378.147

АНДРАГОГІЧНІ ОСНОВИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧІВ ПІСЛЯДИПЛОМНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

©Посохова І.С.

Харківська медична академія післядипломної освіти

Інформація про автора

Посохова Ірина Степанівна: ORCID: 0000-0002-2326-6309; i.s.posohova@gmail.com;
кандидат педагогічних наук; доцент кафедри педагогіки, філософії і мовної підготовки; Харківська медична академія післядипломної освіти; вул. Амосова, 58, м. Харків, 61176, Україна.

Спираючись на провідні положення андрагогіки (пріоритетність самостійної навчально-пізнавальної діяльності слухачів; індивідуалізація навчання, що надає можливість створювати індивідуальну програму навчання; елективний підхід, вибіркове ставлення до навчання; розвиток освітніх потреб слухача; усвідомлення слухачем своїх дій з організації процесу навчання), у статті висвітлено основи організації самостійної роботи дорослих, яка здійснюється поетапно. Визначено зміст і результати таких етапів організації самостійної роботи, як діагностика готовності слухача до її виконання, планування, створення умов для реалізації процесу, самостійне виконання роботи слухачем, оцінювання та корекція навчальних досягнень. Розроблено для слухачів анкети самооцінки знань про те, як виконувати самостійну роботу на репродуктивному, пізнавально-пошуковому та творчому рівнях пізнавальної активності та самостійності, а також сформованості вмінь її виконання (формулювати мету, самостійно управляти, контролювати, корегувати виконання, оцінювати результати). Анкети можуть бути використані на всіх етапах організації самостійної роботи.

Ключові слова: андрагогіка, післядипломна освіта, самостійна робота слухачів, етапи організації самостійної роботи, самооцінка знань виконання самостійної роботи, самооцінка умінь виконання самостійної роботи.

Посохова И.С. «Андрогогические основы самостоятельной работы слушателей последи дипломных учебных заведений»

Опираясь на ведущие положения андрагогики (приоритетность самостоятельной учебно-познавательной деятельности слушателей; индивидуализация обучения, которая дает возможность создавать индивидуальную программу обучения; элективный подход, выборочное отношение к учебе; развитие образовательных потребностей слушателя; осознание слушателем своих действий по организации процесса обучения), в статье освещены основы организации самостоятельной работы взрослых, которая осуществляется поэтапно. Определено содержание и результаты таких этапов организации самостоятельной работы, как диагностика готовности слушателя к ее выполнению, планирование, создание условий для реализации процесса, самостоятельное выполнение работы слушателем, оценка и коррекция учебных достижений. Разработаны для слушателей анкеты самооценки знаний о том, как выполнять самостоятельную работу на репродуктивном, познавательном-поисковом и творческом уровнях познавательной активности и самостоятельности, а также сформированности умений ее выполнения (формулировать цель, самостоятельно управлять, контролировать, корректировать выполнение, оценивать результаты). Анкеты могут быть использованы на всех этапах организации самостоятельной работы.

Ключевые слова: андрагогика, последи дипломное образование, самостоятельная работа слушателей, этапы организации самостоятельной работы, самооценка знаний выполнения самостоятельной работы, самооценка умений выполнения самостоятельной работы.

Posokhova I.S. “Andragogical foundations of postgraduate education institutions students’ independent work”

Basing on fundamental andragogical conceptions (priority of students’ independent educational and cognitive activity; individualization of studying; elective approach, attitude to studying with choice; development of students’ educational needs; student’s organization his or her actions devoted to educational process’ organization) in the article the basis of organization adults’ independent work which is conducted step-by-step was singled out. The content and results of such stages of independent work organization as student’s readiness for its completion diagnostics, planning, creation conditions for process’ realization, independent completion of work by a student, evaluation and correction of educational achievements were determined. Some questionnaires for students’ self-evaluation of knowledge about how to complete the work on reproductive, cognitive-search and creative levels of cognitive activeness and independence and forming the skills of its completion (to formulate the aim, to manage independently, to control, to correct its completion, to evaluate the results) were worked out. The questionnaires can be used at all stages of independent work.

Key words: andragogy, postgraduate education, students’ independent work, stages of organization the independent work, self-evaluation of knowledge in completion an independent work, self-evaluation of skills in completion an independent work.

Постановка проблеми. Сучасна соціально-економічна ситуація вимагає нових підходів щодо організації навчання в післядипломній освіті, які б ґрунтувалися на новітніх концепціях освіти дорослих, тобто на досягненнях андрагогіки. Виробництво, сфера послуг у ринкових умовах потребує від фахівця постійного підвищення кваліфікації, професійної освіченості для того, щоб він був здатний гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї діяльності, самостійно здобувати потрібні професійні знання та вміння. Оновлення масиву знань і вмінь відбувається завдяки власним зусиллям і самостійної пізнавальної діяльності, що дозволяє спеціалісту опановувати і розробляти нові прийоми, способи і технології професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання навчання дорослих (андрагогіки) досліджували С. Болтівець, Т. Василькова, С. Вершловський, М. Громкова, С. Змеєв, А. Кузьмінський, М. Ноулз, Н. Протасова; особливості організації навчання дорослих у системі неперервної освіти представлені в працях В. Андрущенко, О. Анищенко, В. Буренко, І. Зязюна, В. Кременя, Л. Лук’янової, Н. Ничкало, М. Степки.

Освіта дорослих забезпечує безпосередній процес розвитку особистості та визначає напрями його реалізації й оновлення. Вона передбачає всебічний прогрес розвитку дорослої людини в період її професійної діяльності шляхом поступового збагачення попередньо набутих знань і вмінь.

Засобом доповнення й удосконалення знань та вмінь є самостійна робота дорослих, тому що це – «вид діяльності учіння, головною метою якого є формування самостійності як особистісно, соціально, професійно значущої риси суб’єкта навчання, яка опосередкована через зміст і методи всіх видів навчальної діяльності та сприяє засвоєнню предметних знань, навичок, умінь» [3, с.88].

Разом із тим, як показав аналіз досліджень, науковці недостатньо опікувалися такою проблемою, як організація самостійної роботи дорослих з урахуванням вимог андрагогіки.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення андрагогічних основ самостійної роботи дорослих та її організація в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на головні положення андрагогіки [1], вважаємо, що на організацію самостійної роботи слухачів найістотніше впливають такі твердження.

1. Провідна роль у процесі навчання дорослих належить тому, хто навчається, тобто діє самостійно.

2. В силу свого віку і статусу слухач прагне до самореалізації, самостійності, самоуправління.

3. Особистий досвід слухача, особливо професійний, є інформаційно-практичною базою навчання його самого і колег. Це підкреслює значення індивідуалізації навчання, яка може успішно здійснюватися в процесі самостійної роботи слухача.

4. Навчальна діяльність значною мірою обумовлена наявністю часу, а також просторовими, побутовими, професійними, соціальними умовами, які певною мірою враховуються при організації та здійсненні самостійної роботи слухачів.

Самостійна робота слухачів надає можливість урахувати особливості навчання дорослих (андрагогіки), якщо вона передбачає:

- пріоритетність самостійної навчально-пізнавальної діяльності слухачів, зокрема використання дистанційного навчання;

- індивідуалізацію їх навчання, що надає можливість створювати індивідуальну програму навчання, орієнтовану на конкретні освітні потреби і цілі навчання, а також враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості слухача;

- елективний підхід, вибіркове ставлення до навчання, що означає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання;

- розвиток освітніх потреб слухача;

- усвідомлення, осмислення слухачем всіх параметрів процесу навчання і своїх дій з організації процесу навчання.

Організація самостійної роботи слухача викладачем з урахуванням вимог андрагогіки здійснюється поетапно:

- діагностика готовності до виконання самостійної роботи;

- планування самостійної роботи;

- створення умов для реалізації процесу самостійної роботи;

- виконання самостійної роботи;

- оцінювання досягнень в результаті самостійної роботи та корекція недоліків.

Таблиця 1

Організація самостійної роботи слухача

Етап	Зміст	Результат
Діагностика готовності до самостійної роботи	Моніторинг запитів і потреб в освіті та самоосвіті; визначення індивідуальних особливостей, вітагенного досвіду та досвіду самостійної роботи.	Модель компетентності з самостійної роботи.
Планування	Спільне зі слухачами формулювання цілей, складання комплексу завдань, розробка технології самостійної роботи.	Програма самостійної роботи слухача.
Створення умов	Розробка науково-методичного забезпечення та засобів оцінювання навчальних досягнень слухачів.	Науково-методичні матеріали для самостійної роботи.
Виконання самостійної роботи	Взаємодія учасників і елементів самостійної роботи.	Реалізація розробленої програми.
Оцінювання досягнень та корекція недоліків	Виявлення рівня навчальних досягнень, визначення подальших освітніх потреб слухача та стратегії їх здобутку.	Скорегована програма самостійної роботи слухача.

За допомогою діагностики з'ясовуються такі індивідуальні характеристики слухачів, які будуть активно впливати на організацію та здійснення процесу їхньої самостійної роботи:

- запити та потреби в освіті та самоосвіті того, хто навчається (придбання або поліпшення знань, умінь, навичок самостійної роботи, оволодіння новими напрямками самостійної навчально-пізнавальної діяльності або її удосконалення та ін.);
- вітагенний досвід та досвід самостійної роботи (наявність та рівень попередньої підготовки до самостійної роботи, ступінь оволодіння практичними вміннями і навичками в цієї царині і т.п.);
- психологічні особливості, в тому числі типи мислення та стилі навчання.

Характеристика слухача стосовно його можливостей і недоліків щодо самостійної роботи створюється за допомогою бесіди, спостереження, діагностичних тестів, анкет. Бесіда і спостереження здійснюється безпосередньо на аудиторних заняттях і під час консультацій. У якості діагностичних тестів та анкет психолого-педагогічних особливостей можуть бути використані різні методики, наприклад, тест Е. Грегорека, анкета Д. Колба [4, с. 35-39].

На основі отриманих даних створюється прогностична модель компетентності з самостійної роботи, що стимулює слухачів до вдосконалення у відповідній діяльності.

Планування самостійної роботи найчастіше здійснюється викладачем і узгоджується зі слухачами у певній послідовності:

- постановка цілей самостійної роботи (при їх визначенні можливо спиратися на класифікацію освітніх цілей дорослих М.Ш. Ноулза) [2];
- відповідно цілям здійснюється розробка комплексу завдань, які ускладнюються і зміст яких відповідає вітагенному досвіду, рівню попередньої підготовки, соціально-психологічним особливостям слухача - від завдань, які формують достатні знання з вивченого навчального матеріалу на рівні впізнавання, до завдань, які формують компетенції на рівні відтворення, і далі - застосування отриманих знань;
- структурування матеріалу для самостійної роботи по блоках або модулях;
- розробка технології самостійної роботи (підбір видів, джерел, засобів, форм і методів навчання, адекватних досягненню конкретних поставлених цілей);
- визначення «точок контрольних зрізів» виконання завдань із самостійної роботи та критеріїв, форм, методів, процедур оцінювання навчальних досягнень слухачів.

Результатом планування є програма самостійної роботи слухача, в якій відображені цілі самостійної роботи, джерела і засоби навчання, строки виконання завдань, методи і засоби виявлення рівня засвоєних знань, умінь, навичок, якостей, способи перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу.

Обов'язковими умовами ефективної організації самостійної роботи з навчальної дисципліни є наявність науково-методичного забезпечення та засобів оцінювання навчальних досягнень слухачів.

Методичне, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення самостійної роботи з навчальної дисципліни включає:

- методичні рекомендації з організації та виконання самостійної роботи з дисципліни;
- перелік завдань і контрольних заходів;
- навчальну, довідкову, методичну, іншу літературу та її перелік;
- навчально-методичні комплекси, зокрема електронні;
- наочні посібники, мультимедійні, аудіо- та відеоматеріали;
- доступ для кожного слухача до бібліотечних фондів, електронних засобів навчання, електронних інформаційних ресурсів (локального доступу, віддаленого доступу);
- фонди засобів оцінювання: типові завдання, контрольні роботи, тести, алгоритми виконання завдань, приклади розв'язання завдань, тестові завдання для самоперевірки і

самоконтролю, методичні розробки з інноваційних форм навчання та діагностики компетенцій.

Реалізація самостійної роботи слухачів охоплює виконання розробленої програми, використання прийомів засвоєння, переробки, застосування, передачі знань, фіксування отриманих результатів. За видом вона може бути аудиторною (індивідуальною або в малих групах) і позааудиторною.

Викладач організує взаємодію всіх учасників і елементів процесу навчання (самостійної роботи), тобто встановлює потенційні взаємозв'язки між слухачами, викладачем, змістом, джерелами, засобами, формами і методами самостійної роботи. Далі викладач:

- виявляє готовність слухачів до включення в процес самостійної роботи та визначає реальні навчальні цілі;
- створює такі навчальні ситуації, в яких слухачі з найбільшим ступенем активності і зацікавленості реалізують програму самостійної роботи;
- відстежує реалізацію слухачами програми самостійної роботи і при необхідності вносить корективи.

Контроль самостійної роботи виконується викладачем, як правило, під час аудиторних занять. Він може здійснюватися у вигляді: аудиторної контрольної роботи; тесту; колоквиуму; обговорення рефератів; захисту навчальних завдань; захисту творчих робіт; експрес-опитувань. Для методичної підтримки самостійної роботи проводяться консультації.

Звичайно кількісні результати самостійної роботи враховуються як складова частина оцінки з дисципліни в рамках накопичувально-рейтингової системи.

Однак із точки зору андрагогіки необхідно відмовитися від формального підходу до оцінювання досягнень у навчанні з виставленням оцінок, тому що оцінка по своїй суті, умовна і суб'єктивна, принизлива для дорослих людей. Вона не дає інформації про реальний рівень засвоєння матеріалу.

Завданням викладача в ході контролю результатів самостійної роботи слухачів є:

- виявити, який був досягнутий рівень знань та вмінь, які розділи, частини матеріалу не засвоєні;
- визначити подальші освітні потреби слухача та стратегії їх здійснення;
- спільно зі слухачем оцінити зміст, джерела, засоби, форми, методи навчання;
- також спільно визначити якість програми самостійної роботи, ефективність процесу навчання та діяльності учасників процесу навчання.

На основі контролю вносяться зміни в зміст, джерела, засоби, форми, методи самостійної роботи слухачів та технологію оцінювання її результатів. У деяких випадках виникає необхідність внесення певних корективів у мету навчання й освітні потреби слухачів.

Результат заключного етапу - внесення коректив в організацію процесу самостійної навчально-пізнавальної діяльності слухача і уточнення програми його самостійної роботи.

Із метою виявлення готовності до виконання самостійної роботи слухачів може бути використана анкета самооцінки знань і вмінь виконання самостійної роботи. При самооцінці знань щодо здійснення самостійної роботи слухач визначає свої можливості на репродуктивному, пізнавально-пошуковому та творчому рівнях їх пізнавальної активності та самостійності.

Таблиця 2

Анкета самооцінки слухачами знань виконання самостійної роботи (СР)

Знання про те, як виконувати самостійну роботу	Не знаю	Дещо знаю	50/50	В основному знаю	Знаю на 100%
<i>1. Репродуктивний рівень СР</i>					
Знання про те, як конспектувати навчальні (спеціальні) джерела					
Як опрацювати довідкові видання					
Робота з Internet- ресурсами					
Знання прийомів запам'ятання інформації					
<i>2. Пізнавально-пошуковий рівень СР</i>					
Підбір літератури з проблеми та її опрацювання					
Як підготувати доповідь					
Як підготувати виступ					
Як написати реферат					
<i>3. Творчий рівень СР</i>					
Знання про те, як здійснювати науково-дослідну діяльність					
Знання про оформлення результатів дослідження					
Як підготувати матеріали для участі в конференції					
Як написати наукову статтю					

При визначенні ступеню оволодіння вміннями самостійної роботи враховувалася послідовність організації слухачем самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Таблиця 3

Анкета самооцінки слухачами вмінь виконання самостійної роботи (СР)

Уміння виконання СР	Не вмію	Дещо вмію	50/50	В основному вмію	Вмію на 100%
1	2	3	4	5	6
<i>1. Постановка мети СР</i>					
Розуміння та чітке формулювання мети СР					
Урахування (або визначення) вимог до СР					
<i>2. Мотивація щодо виконання СР</i>					
Визначення власної потреби у самостійному виконанні роботи					
Самостійне прийняття вольового рішення про виконання роботи					

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6
3. Управління виконанням СР					
Проектування та планування виконання роботи					
Раціональний розподіл часу					
4. Контроль та корекція виконання СР					
Здійснення поточного операційного самоконтролю за ходом виконання роботи					
Виявлення, аналіз, виправлення помилок і внесення корективи у роботу					
Пошук оптимальних способів виконання СР					
Здійснення підсумкового самоконтролю досягнутого результату					
5. Оцінка результатів СР					
Самооцінка роботи на основі співвіднесення результату з метою					
Самооцінка своїх пізнавальних можливостей, здібностей і якостей					

Обидві анкети також можна використати й на наступних етапах організації самостійної роботи слухачів: при плануванні самостійної роботи і створенні умов для її реалізації; здійсненні самостійної навчально-пізнавальної діяльності; оцінюванні та корекції результатів самостійної роботи.

Висновки. Врахування вимог андрагогіки дозволяють слухачеві спільно з викладачем брати активну участь в діагностиці своїх потреб, необхідних для успішної самостійної роботи, у плануванні, створенні сприятливих умов, реалізації, оцінюванні та корекції процесу самостійної навчально-пізнавальної діяльності, тобто адаптувати самостійну роботу до своїх особистісних потреб і особливостей. Це дозволяє зробити самостійну роботу слухачів індивідуальною та функціональною, отже, більш ефективною.

Перспективи подальших досліджень. Проведенедослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним напрямом, на наш погляд, може стати розробка андрагогічної моделі попередньої підготовки слухачів до самостійної роботи.

Список використаних джерел

1. Змеев С. М. Андрагогіка: основы теории и технологии обучения взрослых : науч.-метод. пособие / С. И. Змеев. – М. : ПЕРСЭ, 2007. – 272 с.
2. Кукуев А. И. Андрагогіка в изложении последователей М. Ш. Ноулза / А. И. Кукуев // Психология и педагогіка: методика и проблемы практического применения : сборник материалов IV Всерос. науч.-практ. конф. – Новосибирск, 2009. – С. 210-216.
3. Лук'янова Л. Б. Освіта дорослих : короткий термінологічний словник / авт.-упор. Л. Б. Лук'янова, О. В. Аніщенко. – Київ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2014. – 108 с.
4. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя / І. П. Підласий. – Харків : Основа, 2010. – 360 с.

References

1. Zmееv, SM 2007, *Andragogika: osnovy teorii i tehnologii obuchenija vzroslykh*, PERSJe, Moskva.
2. Kukuev, AI 2009, 'Andragogika v izlozhenii posledovatelej M. Sh. Noulza', *Psihologija i pedagogika: metodika i problemy prakticheskogo primenenija*, Novosibirsk, pp. 210-216.
3. Lukyanova, LB & Anishchenko, OV 2014, *Osvita doroslykh*, Vydavets PP Lysenko M.M., Kyuyiv, Nizhyn.
4. Pidlasyy, IP 2010, *Produktivnyy pedahoh. Nastilna knyha vchytelya*, Osнова, Kharkiv.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2016р.